

Двосторонні економічні відносини

Евангелос СИСКОС

**ГРЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКЕ
ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
ПРИЧОРНОМОР'Я**

Резюме

Проаналізовано національні стратегії економічного співробітництва Греції та України, структура та динаміка товарообігу Греції з Україною та іншими країнами ЧЕС. Показано, що забезпечення стійкості економічного зростання вимагає переходу обох країн від моделі «доганяючого» розвитку до політики стимулювання інноваційних та експортних виробництв у поєднанні із збільшенням імпортозаміщення.

Ключові слова

Греція, Україна, Чорноморське Економічне Співробітництво, зовнішня торгівля, «доганяючий» розвиток, імпортозаміщення.

© Евангелос Сискос, 2003.

Сискос Евангелос, канд. екон. наук, професор, Державний технологічний навчальний інститут, Касторія, Греція.

1. Вступ

Структурне реформування і технологічну модернізацію народно-господарських комплексів Греції та України супроводжує розширення та поглиблення двостороннього торгово-економічного співробітництва. Найбільша країна Східної Європи – Україна – посідає у зовнішньоекономічній стратегії Греції особливе місце. Обидві країни беруть участь у програмах Європейського Союзу (ЄС) та Організації Чорноморського економічного співробітництва (ЧЕС) щодо торгівлі та промисловості, енергетичних і транспортних комунікацій, банківської справи та фінансів, захисту оточуючого середовища, туризму, сільського господарства, індустрії переробки сільгосппродуктів, науки, технологій та інших напрямків. Грецько-українське співробітництво сприяє зміцненню зв'язків Греції з країнами СНД, Центральноєвропейської Ініціативи та інших регіональних об'єднань, членом яких є Україна, а також є важливим чинником прискорення інтеграційних процесів на континенті.

Праці грецьких та українських економістів з дослідження впливу політичних, економічних та соціальних трансформацій на процеси регіональної інтеграції та зміцнення міжнародної і національної безпеки показали, що у сучасному глобальному конкурентному середовищі поглиблення виробничої спеціалізації та розширення зовнішньоторговельних зв'язків країни є об'єктивним законом функціонування виробничих сил у системі міжнародного поділу праці [1–6]. Дослідження найменш вивчених проблем співробітництва країн з різними типами економік у межах однієї регіональної організації є актуальним, оскільки виявлені закономірності дають змогу визначити перспективні напрямки розвитку інтеграції країн Причорномор'я.

2. Національні стратегії торгово-економічного співробітництва Греції та України

Аналізуючи стратегії торгово-економічного співробітництва єдиної в ЧЕС країни з розвинутою ринковою економікою – Греції – та великої східноєвропейської держави з перехідною економікою – України, варто відзначити високий ступінь залежності обох країн від кон'юнктури світових ринків. Частка експорту у ВВП становить у Греції 20%, а в Україні – перевищує 60%. Греція за всією номенклатурою експортних товарів не впливає на світові ціни і, у термінах міжнародної торгівлі, є невеликою країною. Україна може бути віднесена до групи великих країн з огляду на обсяги торгівлі чорними металами та продуктами аграрного сектору (соняшник, олія та зернові). Греція – один з п'яти лідерів у сфері міжнародних морських перевезень та

іноземного туризму. Україна входить до п'ятірки провідних космічних держав, володіючи власними інноваційними технологіями для виробництва космічної техніки, у тому числі ракетноносіїв на екологічно чистому паливі, штучних супутників та систем космічної навігації, а також до переліку дев'яти держав з розвинутою аграрною промисловістю. Україна – провідний виробник та експортер військової техніки, проте у цьому секторі міжнародної торгівлі ціноутворення визначають не стільки економічні, скільки політичні фактори.

Інституційні основи грецько-українських відносин зафіксовані у Договорі про дружбу та співпрацю між Україною та Грецькою республікою, підписаному в Афінах у 1996 р. Договір став правовою базою для поглиблення двосторонніх торгово-економічних, науково-технічних та культурних зв'язків, істотно розширивши сфери взаємодії обох держав, визначені у 1994 р. Угодою про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС.

Стратегія розвитку Греції як одного з актуальних завдань національної економіки визначила прискорене зростання виробництва товарів і послуг при забезпеченні позитивного платіжного та торгового балансу країни, що вимагає збільшення обсягів зовнішньоторгового обороту при випереджувальних темпах експорту.

Напрямки та динаміку міжнародних торгових зв'язків Греції визначають економічні фактори, хоча нині існують обмеження на імпорт з країн – не членів ЄС щодо сталі, текстилю, сільськогосподарської продукції та ряду інших товарів, обсяг яких не має перевищувати частку Греції у загальній квоті ЄС для імпорту з третіх країн, а також винятки, зумовлені дотриманням режиму торгових санкцій ООН стосовно «проблемних» країн та країн, що перебувають у стані війни.

Національна стратегія розвитку міжнародного торгово-економічного співробітництва враховує і географічний чинник – відсутність у Греції загальних сухопутних кордонів із країнами ЄС, з огляду на що після вступу до Спільноти у 1981 р. одним з пріоритетів грецької політики стало запровадження партнерських стосунків у режимі вільної торгівлі з сусідніми державами, через території яких здійснюється транзит грецьких товарів [1; 2; 3].

Стратегія трансформації національної економіки України, що першопочатково базувалася на концепції повної відмови від втручання держави в економічні процеси при одночасній лібералізації цін та зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), хоча й підлягала протягом усього перехідного періоду істотному коректуванню, у кінцевому рахунку призвела до різкого спаду ВВП, поглиблення структурних деформацій народногосподарського комплексу, зниженню життєвого рівня населення та інших негативних соціально-економічних наслідків. Для подолання тенденцій деіндустріалізації українські вчені розробили модель стратегії мобілізаційного типу, що передбачає посилення ролі держави в управлінні економічними процесами, відродження національного виробництва, стимулювання малого й середнього бізнесу, розширення внутрішнього ринку та торгових зв'язків з усіма регіона-

ми світу на основі органічного поєднання подальшої лібералізації ЗЕД з механізмами державного протекціонізму [4; 5]. Особливо актуальними для країни є завдання щодо залучення іноземних інвестицій [6].

Геополітичні та геоекономічні зміни наприкінці ХХ ст. супроводжувало загострення конкуренції на традиційних ринках збуту грецьких товарів. При зростанні обсягів ВВП та зовнішньоторгового обороту частка Греції у світовій торгівлі товарами знизилась в імпорті з 0,54% у 1980 р. до 0,42% у 2000 р., в експорті – з 0,27% до 0,17%, а частка зовнішньої торгівлі у національному доході за той же період – з 39% до 34,4% [7].

Для стимулювання експорту та координації дій суб'єктів ЗЕД було створено Грецьку Організацію Зовнішньої Торгівлі (ГОЗТ), основними напрямками діяльності якої стали:

- опрацювання спільно з Міністерством національної економіки програм структурного реформування експортних галузей, модернізації підприємств, підвищення якості продукції та її просування на нові ринки;
- аналіз та прогнозування світової економічної кон'юнктури, інформаційне та аналітичне забезпечення суб'єктів ЗЕД та опрацювання нових методів експортного менеджменту;
- створення та підтримка орієнтованих на експорт спільних підприємств та розширення участі грецьких компаній у міжнародному виробничому кооперуванні;
- організація на договірній основі постійного співробітництва торгово-промислової палати (ТПП) Греції з ТПП зарубіжних країн;
- використання можливостей економічних відділів посольств та постійних представництв для рекламно-інформаційного супроводу грецької продукції на міжнародних і національних виставках та ярмарках за кордоном.

Стратегія розвитку зовнішньої торгівлі Греції відносить ринки Східної Європи, Балкан та країн Причорноморського басейну до числа найбільш перспективних щодо експорту грецьких товарів та імпорту сировини, енергоносіїв і промислового устаткування для забезпечення зростаючих потреб національної економіки [8]. Розроблені п'ятирічні та довгострокові програми ГОЗТ з початку 1990-х рр. незмінно визначають розширення виробничих і торгових зв'язків з державами ЄС та ЧЕС і освоєння нових ринків у всіх регіонах світу як однаково пріоритетні напрямки торгово-економічного співробітництва Греції з зарубіжними країнами [9]. Одними з перших торгові центри ГОЗТ були відкриті у найбільших портових містах країн ЧЕС – Одесі, Бургасі, Констанці та Новоросійську.

У Греції приділяють велику увагу розширенню співробітництва ТПП та експозиційних організацій країн ЧЕС як ефективних інструментів координа-

ції міжнародної торгово-підприємницької діяльності та іноземного туризму, що сприяють розвитку інтеграційних процесів у причорноморському басейні. Найбільша експозиційна організація Греції – HELEXPO у співробітництві з партнерами в Азербайджані, Албанії, Вірменії, Болгарії, Молдові, Росії, Румунії та Україні розробила та реалізує довгострокову програму проведення на регулярній основі загальних та спеціалізованих виставок як у самій Греції, так і в інших країнах ЧЕС.

У роботі організованих HELEXPO конференцій з проблем міжнародного співробітництва на нових ринках Південно-Східної Європи брали участь повноважні представники міністерств і відомств України, Росії та інших країн регіону, а також Європейської Комісії та Європейського Банку Реконструкції і Розвитку (ЄБРР). Прийняті на конференціях рекомендації поклали початок реалізації кількох спільних проектів країн ЧЕС з будівництва міжнародних енергетичних і транспортних коридорів.

У національній стратегії торгово-економічного співробітництва Україну розглядають не лише як перспективний ринок для експорту грецьких товарів, а насамперед як країну з високим рівнем розвитку гірничо-металургійного комплексу, загального, енергетичного та транспортного машинобудування й інших галузей, імпорт продукції яких економічно ефективніший, ніж імпорт західних країн. Щодо багатьох товарів (сортовий і фасонний прокат, судна, турбіни, літаки, верстати, транспортні засоби тощо) українська продукція не поступається якістю західним аналогам при значно менших цінах. Розширення грецько-українського економічного співробітництва відповідає і загальній східноєвропейській стратегії ЄС, частка якого у зовнішній торгівлі України збільшилась з 14,1% у 1996 р. до 24,4% у 2002 р. [7].

Українських експортерів неодноразово було піддано необґрунтованим обвинуваченням у демпінгу в багатьох країнах, тому Греція підтримує прагнення України стати асоційованим членом ЄС та вступити у ВТО, правилам якої підпорядковано понад 95% світового товарообігу. Членство у ЄС та ВТО не лише сприятиме повноправному входженню України у світову економіку, а й відкриє нові можливості для збільшення обсягів торгівлі з Грецією.

Нині частка Греції у зовнішній торгівлі України невелика, проте в українській стратегії міжнародного співробітництва Греція розглядається не як другорядний партнер, а як ключова країна для розвитку торгово-економічних відносин України з державами балканського регіону та Східного Середземномор'я. Пріоритетність «грецького спрямування» в українській політиці підтверджує створення постійної двосторонньої Міжурядової комісії з економічного, виробничого, наукового та технологічного співробітництва.

За рекомендаціями Комісії грецька сторона здійснює кредитування реалізованих в Україні спільних інвестиційних проектів. Комісія також координує розвиток нових форм двосторонніх відносин, від встановлення коопераційних зв'язків між окремими підприємствами до підписання угод про

співпрацю між галузевими міністерствами та відомствами й договірною оформлення партнерства міст та регіонів (Афіни – Київ, Пірей – Одеса, Касторія – Шевченківський р-н м. Києва, Глісада – Бердянськ, регіон Західної Македонії – Київська область та ін.).

Масштаби участі українського та грецького капіталу в економіках країн-партнерів не відповідають виробничому потенціалу України та фінансовому потенціалу Греції. Основними причинами є нестабільність економічного законодавства та високий рівень оподаткування в Україні, що перешкоджають розширенню іноземної інвестиційної діяльності. Якщо протягом 1990–2002 рр. у Болгарії було утворено понад 800, а в Румунії – близько 1900 спільних підприємств (СП) за участю грецьких компаній, то в Україні було створено лише 50 СП з грецьким капіталом, а у Греції утворення СП з українським капіталом взагалі носить поодинокий характер, хоча багато українських підприємств беруть участь у будівництві на території Греції та сусідніх держав Причорноморського басейну промислових, енергетичних і транспортних об'єктів.

Незважаючи на загалом несприятливий інвестиційний клімат в Україні, Греція (враховуючи зареєстровані на Кіпрі філії грецьких компаній) щодо кумулятивного обсягу прямих іноземних інвестицій в українську економіку увійшла до числа п'яти провідних західних країн (після США, Німеччини, Великобританії та Нідерландів).

Напрямки грецького інвестування, що переважають в Україні, – це телекомунікаційні системи, агропромисловий комплекс, виробництво будівельних матеріалів, продуктів харчування та товарів народного вжитку, торгівля, деревообробка, видобування та транспортування газу, а обсяги інвестицій в один проект обчислюють десятками мільйонів доларів [10].

3. Структура та динаміка зовнішньої торгівлі Греції з Україною

Україна з її диверсифікованим індустріальним та аграрним комплексами й містким ненасиченим внутрішнім ринком є одним з найбільш перспективних торгових партнерів Греції у Східній Європі. Підписання довгострокових контрактів на імпорт з України чорних і кольорових металів, гірничорудної та сільськогосподарської сировини, хімічних продуктів і мінеральних добрив за середньозваженими світовими цінами дає змогу підтримувати конкурентоспроможність грецької продукції у періоди різкого підвищення світових цін на ці групи товарів.

Нині основу українського експорту у Грецію становлять чорні метали (понад 50%), судна (близько 20%), соняшник, зернові й інша продукція АПК (понад 10%), а також машини та промислове устаткування (близько 7%). В

українському імпорту з Греції переважають цитрусові, продукти харчування та споживчі товари (понад 75%), дизпаливо, бензин та інші нафтопродукти (15%), електротехнічне та телекомунікаційне устаткування (5%) (див. табл. 1).

Як бачимо з наведених у табл.1 даних, різна структура експорту Греції та України визначає відсутність конкуренції між ними на світовому ринку, а спеціалізація промисловості та аграрного сектору, що склалася, доповнює виробничі можливості національних економік.

Таблиця 1.

Структура товарного експорту Греції та України у 1996–2000 рр.
(річні обсяги експорту понад 200 млн. дол. США)

Номенклатура товарів	Вартість ¹	Частка ² , %
Експорт Греції		
Промислові споживчі товари	2215	20,0
Промислове устаткування	2165	19,5
Продукти харчування	1845	16,6
Машини та транспортні засоби	1110	10,0
Пальне	1055	9,5
Хімічні продукти	730	6,6
Мінеральна сировина	665	6,0
Тютюн та напої	635	5,7
Жири та рослинні масла	460	4,1
Інші товари	220	2,0
Експорт Греції, усього	11100	100,0
Експорт України		
Продукція гірничо-металургійного комплексу	6180	42,0
Машини, устаткування, транспортні засоби	1915	13,0
Зернові та сільськогосподарська продукція	1585	10,8
Продукція харчової промисловості	1510	10,3
Хімпродукти та мінеральні добрива	1480	10,1
Одяг та текстиль	565	3,8
Інші товари	1480	10,0
Експорт України, усього	14715	100,0

Примітки: 1. За поточними ринковими цінами.

2. Середньорічне значення за 1996–2000 рр.

Джерела: 1. *Ενδοκοινοτικό και εξωτερικό εμπόριο 1996-2001. Ειδική ενημερωτική έκδοση. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας. Γ.Γ. ΕΣΥΕ. – Αθήνα.*

2. *Зовнішня торгівля в СНД. – М.: Фінанси і статистика. 1997–2001 рр.*

Структура грецького експорту за останні десять років істотно змінилася завдяки інтенсивній модернізації виробничої бази після приєднання країни до спільного ринку ЄС. Обсяги експорту зросли при скороченні частки продуктів харчування, споживчих товарів промислового виробництва, тваринних жирів, тютюну та напоїв і збільшення частки машин, устаткування, хімпродуктів та паливно-мастильних матеріалів. Водночас у структурі експорту України, порівняно з рівнем 1990 р., збільшилася частка сировини та продукції низького ступеня переробки [7]. Таке положення зумовлене гіпертрофованим розвитком гірничо-металургійного комплексу у радянський період і повільним рухом структурного реформування та технологічної модернізації виробничої бази у країні [5].

У 2001 р. Україна за індексом конкурентоспроможності займала лише 69-те місце серед 75 індустріальних економік, хоча в країні, розташованій на 0,45% території Землі, зосереджено 5,2% світових запасів корисних копалин (залізна та марганцева руда; кам'яне вугілля; уран; руди кольорових і рідкісних металів – ртуті, цинку, свинцю, титану, магнію, цирконію, гафнію та ін.; нафта; газ; кухонна та калійна солі; нерудні метали – граніт, каолін та ін.) [4: 715; 11: 530]. Більшість з цих ресурсів недостатньо використовують для розвитку внутрішнього ринку та зовнішньої торгівлі, і критична залежність України від імпорту енергоносіїв при обмеженості асортименту експортних товарів ставить під загрозу економічну безпеку країни.

Суттєвою статтею українського експорту у Грецію за останні роки стала високотехнологічна продукція оборонного призначення. Греція придбала в Україні два десантних кораблі на повітряній подушці типу «Зубр» та іншу техніку й устаткування воєнного та подвійного призначення. Вартість одного корабля «Зубр», що не має аналогів у світі, становить 50 млн. дол.

Заплановане збільшення до 2010 р. кількості кораблів у складі грецького ВМФ до десяти дасть змогу українським суднобудівельникам, а також виробникам унікальних судових турбін (НВО «Зоря–Машпроект», м. Миколаїв) отримати експортні контракти на сотні мільйонів доларів. У 2002 р. після затвердження Комісією «Україна–НАТО» Плану дій, що відкриває підготовчий етап процесу приєднання країни до альянсу, Україна отримала нові можливості щодо розширення співробітництва з членом НАТО – Грецією.

Раніше невизначеність стратегічного курсу України була однією з головних причин відмови Греції від укладення контракту на придбання українських танків, хоча їх тактико-технічні та цінові параметри перевищували показники західноєвропейських машин, що брали участь у міжнародному тендері. Крім того, кращі умови, запропоновані основним конкурентом України – ФРН, визначили вибір Грецією німецьких танків «Леопард», а не танків Т-84УД українського виробництва, що поступаються їм. Німецькі експортери зобов'язалися на додаток до поставок першої партії з 170 машин побудувати у Греції спільне підприємство з великого вузлового монтажу, ремонту і технічного обслуговування танків, що дає змогу створити кілька тисяч нових

робочих місць і, у кінцевому результаті, зменшити витрати державного бюджету на оборону.

Сучасна структура експорту Греції та України характерна для індустріально-аграрних економік з «доганяючим» типом розвитку. У 1990–2000 рр. у світовій торгівлі неухильно зменшувалася питома вага товарів, що переважають в експорті України та Греції. У світовому експорті частка чорних металів знизилася з 3,1% до 2,3%, так само, як і частка сільгосппродукції (з 9,3% до 7,2%) та текстилю (з 3,1% до 2,7%), а частка телекомунікаційного устаткування і засобів комп'ютеризації за цей час майже подвоїлася (з 8,7% до 15,2%).

У 1996–2000 рр. питома вага машин і транспортного устаткування у світовому експорті перевищила 40%, тоді як у Греції та Україні вона становила лише 10% та 13%. У 2000 р. частки товарів високих технологій в експорті промислової продукції в обох країнах були практично однаковими і становили: у Греції – 10%, а в Україні – 11% (найвищий після Росії показник серед усіх країн ЧЕС), що наполовину менше середньосвітового показника – 21% [12: 238–239]. Україна, порівняно з Грецією, є країною з набагато розвинутішою науково-технологічною та індустріальною базою. Середньорічна кількість вчених та інженерів, зайнятих у сфері науково-дослідницьких та дослідно-конструкторських робіт, у 1987–1997 рр. була в Україні утричі вищою, ніж у Греції – відповідно 2171 та 773 особи на мільйон населення [13: 310–311].

Проте показник енергетичної ефективності економіки, що вимірюється вартістю виробленого ВВП на кілограм використаного енергоносія (у нафтовому еквіваленті), у Греції більш ніж у п'ять разів перевищував аналогічний показник в Україні – відповідно 5,7 та 1,1 дол. на кг (у доларах США за паритетом купівельної здатності) [13: 236–237]. Ще більшим був розрив між продуктивністю праці у сільському господарстві. У 1997–1999 рр. додана вартість на одного зайнятого в аграрному секторі становила у Греції 12711 дол., а в Україні – лише 1383 дол. (за порівняльними цінами 1995 р.) [12: 236–237].

Таким чином, в Україні основу експорту становить енергомістка та трудомістка продукція, а в Греції – капіталомістка продукція. Цей висновок не змінює й корегування показників енергетичної ефективності та продуктивності праці з урахуванням не відображуваного в офіційній статистиці обсягу «тіньової» економіки в Україні, що становить (за експертними оцінками) від 40% до 60% ВВП [4: 424].

Підкреслимо, що вказані властивості структур експорту Греції та України не є підтвердженням відомого парадоксу Леонтьєва, оскільки капітал і працю у країнах з ринковими та перехідними економіками не можна розглядати як гомогенні фактори. В Україні та Греції істотно відмінними є основні характеристики і праці, і капіталу (вартість, продуктивність, рівень освіти та професійної підготовки й ризик).

За роки членства в ЄС ціни факторів виробництва у Греції – капіталу, праці, землі та технологій – наблизилися до інтернаціональних. В Україні зберігаються властиві для регіону СНД диспропорції радянського періоду між низькими цінами праці й землі та високими цінами капіталу і технологій. Це варто враховувати при плануванні зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) та використанні класичних теорій міжнародної торгівлі для аналізу відносин між країнами з різними типами економік.

Хоча у більшості базових галузей народного господарства України поки що переважають застарілі технології та устаткування, країна має об'єктивні передумови для прискорення «доганяючого» розвитку економіки, оскільки національна система освіти забезпечує високу якість людського капіталу, необхідного для раціонального використання «дифузії технологій» та «ефектів переливу» з більш розвинутих у технологічному та інформаційному відношенні країн [14: 31–32].

Удосконалення стратегічного управління економікою, створення ліберального та стабільного інституційного середовища, зміцнення банківського сектору, формування ринку землі та включення країни до міжнародних виробничих коопераційних зв'язків і маркетингових сіток дає змогу Україні реалізувати високий соціальний потенціал, перейти до інноваційної моделі і стати країною з ендегенним типом розвитку на основі реалізації національних науково-технічних розробок, що за багатьма напрямками перевищують світовий рівень. Для досягнення цієї мети зростання зовнішньоторгового обороту має супроводжуватися стимулюванням інноваційних виробництв і виробництв, що заміщають імпорт при скороченні частки виробів малого ступеня переробки та сировини й одночасному збільшенні частки машин, устаткування та приладів як в експорті, так і в імпорті.

У зовнішній торгівлі Греції частка країн ЧЕС сягнула 18,2% в експорті та 8,3% в імпорті, істотно перевищивши частку обох Америк, Африки та Австралії, разом узятих. Лібералізація ЗЕД у постсоціалістичних країнах сприяла зростанню обсягів їх товарообігу з Грецією, і розширення торгівлі з країнами Причорноморського регіону значною мірою компенсувало спад експорту до країн ЄС та Азії. Скасування ліцензування та квотування на більшість товарів українського експорту і низький рівень імпортних тарифів зумовили за п'ять років більш ніж подвійне зростання грецько-українського товарообігу – до 244 млн. дол. у 1996 р., порівняно з 115 млн. дол. у дореформеному 1990 р.

Проте згодом встановлення високих мит та акцизних зборів на імпорт цитрусових, тютюну, напоїв, хутряних і шкіряних виробів, а також зростання курсу твердих валют стосовно гривні призвели до більш ніж трикратного зменшення грецького експорту в Україну – зі 139 млн. дол. у 1996 р. до 42 млн. дол. у 2000 р. Водночас обсяги українського експорту в Грецію збільшилися. Загалом у зовнішньоторговому обороті Греції з країнами ЧЕС Україна займає лише шосте місце після Росії, Туреччини, Болгарії, Румунії та Албанії (табл. 2).

Таблиця 2.

Динаміка зовнішньої торгівлі Греції у 1996–2000 рр.,
млн. дол. США

Регіони і країни	Обсяг, млн. дол. США					Зростання (спад), %			
	1996	1997	1998	1999	2000	97/96	98/97	99/98	00/99
Експорт товарів									
Увесь світ	11318	11128	10838	11027	1167	-1,7	-2,6	1,7	1,6
Європа	8697	8724	8430	8614	8746	0,3	-3,4	2,2	1,5
Азія	1472	1207	1147	1175	976	-18,0	5,0	2,5	-17,0
Америка	714	715	744	832	930	0,1	4,2	11,7	11,8
Африка	339	339	381	323	422	0,0	12,5	-15,3	30,7
Австралія	97	144	137	83	93	48,9	-5,1	-39,6	12,6
ЄС	5930	5842	5824	5920	4988	-1,5	-0,3	1,7	-15,7
ЧЕС	1640	1785	1556	1526	2029	4,6	8,8	-1,9	33,0
Азербайджан	2	17	11	-	3	643,5	-37,4	-	-
Албанія	323	251	194	240	248	-22,3	-22,7	23,7	3,5
Вірменія	5	10	9	13	47	62,8	-10,1	44,5	261,1
Болгарія	324	319	441	410	450	-1,5	38,2	-7,0	9,7
Грузія	19	25	24	10	10	31,9	-4,8	-58,1	0,0
Молдова	10	9	8	13	14	-4,1	-13,8	59,3	7,7
Росія	361	418	266	247	249	15,8	-36,4	-7,1	0,7
Румунія	174	176	200	214	384	1,2	1,1	13,6	79,3
Туреччина	283	430	320	335	582	51,9	-25,6	4,7	73,8
Україна	139	130	83	44	42	-6,1	-36,3	-46,6	-4,5
Імпорт товарів									
Увесь світ	26333	26506	29098	29042	28918	0,7	9,8	-0,2	-4,3
Європа	19860	20631	22565	22750	21066	3,9	9,4	0,8	-7,4
Азія	3785	3459	3789	3757	5472	-8,6	9,5	-0,8	45,7
Америка	1423	1448	1837	1863	1416	1,8	26,9	1,4	-24,0
Африка	1213	905	842	607	889	-52,4	-7,0	-27,8	46,5
Австралія	52	63	65	66	74	20,7	4,3	0,9	12,1
ЄС	17209	17784	18813	19936	17491	3,3	11,4	0,6	-12,3
ЧЕС	1597	1660	1563	1521	2388	3,9	-5,8	-2,7	57,0
Азербайджан	-	2	-	13	23	-	-	-	71,6
Албанія	36	36	37	30	42	0,6	1,9	-18,9	40,0
Вірменія	1	-	-	-	3	-	-	-	-
Болгарія	368	416	394	348	397	13,0	-5,3	-11,6	14,2
Грузія	7	3	7	12	12	-66,2	172,0	80,9	0,0
Молдова	7	7	4	2	3	0,0	-48,6	-36,1	50,0
Росія	694	634	488	471	1092	-8,6	-23,0	-3,5	131,8
Румунія	144	204	197	208	297	41,8	-3,4	5,6	42,9
Туреччина	235	299	369	363	394	27,2	23,4	-1,6	8,5
Україна	105	59	67	74	125	-43,8	13,5	10,4	68,6

Примітка. За поточними ринковими цінами, обсяги менше 0,5 млн. дол. США у таблиці не представлені.

Зазначимо, що поширене уявлення про збільшення доходів бюджету при зростанні імпортних тарифів є помилковим. При високій еластичності попиту на імпорт на ненасиченому українському ринку та низькій купівельній спроможності населення споживачі були вимушені після подорожчання товарів з Греції та інших розвинутих країн перейти на менш якісні, але дешевші турецькі, в'єтнамські та китайські товари.

Впровадження надзвичайно високих тарифів означає у прихованій формі субсидування неефективно працюючих виробників за рахунок своєрідного «штрафу», який змушені платити покупці якісного імпортного товару, що подорожчав, а створені таким чином «тепличі умови» дають змогу виробникам субститутів імпорту випускати низькоякісну продукцію, неконкурентоспроможну в умовах відкритого ринку.

Високі мита знижують доходи державного бюджету, оскільки митні бар'єри чинять депресивний вплив, насамперед на легальний імпорт. Прагнучи зберегти прийнятну для споживачів ціну продажу товарів, що ввозять, імпортери знаходять різні шляхи ухилення від завищених митних зборів («човниковий туризм», «сірий» імпорт та ін.). У результаті, за експертними оцінками, в Україні декларують не більше 85% зовнішньоторгових операцій з товарами [15: 9].

4. Пріоритети торгово-економічного співробітництва Греції та України у контексті інтеграційних процесів у Причорномор'ї

Комплексне реформування економічного законодавства в Україні й інших пострадянських країнах ЧЕС та його гармонізація з міжнародними нормами й досі далекі від завершення, що є однією з причин невідповідності перехідних економік об'єктивним критеріям інтеграційної сумісності та перешкоджає розширенню міжнародних торгово-економічних відносин. Крім того, на відміну від об'єднувальних процесів у ЄС за «ініціативою зверху», міждержавному договірно-правовому оформленню інтеграції в ЧЕС (утворенню зони вільної торгівлі за участю усіх одинадцяти країн і т. д.) перешкоджають політичні та економічні протиріччя між окремими країнами.

Нині у формуванні ЧЕС як субрегіонального інтеграційного угруповання переважає «ініціатива знизу» за рахунок розширення та поглиблення торгово-економічних зв'язків між суб'єктами підприємницької діяльності й об'єднувальних процесів у причорноморському басейні – одному з найбільш нестабільних регіонів Європи, що об'єднує Балкани та Закавказзя, поки не вийшли за межі першого, початкового рівня мікроінтеграції (ство-

рення спільних виробничих підприємств, торгових домів, банків з іноземним капіталом та ін.).

Протягом останнього десятиріччя економіки України та інших країн регіону, за винятком глибоко інтегрованої в ЄС Греції, взаємодіяли з іншими економіками переважно на основі розвитку традиційних форм міжнародних економічних відносин – зовнішньої торгівлі товарами та послугами і, в меншій мірі, міжнародного руху капіталу та міждержавного переміщення робочої сили. Якщо сумарний річний торговий оборот між державами ЧЕС наприкінці ХХ ст. обчислювався сотнями мільярдів доларів, то обсяги міждержавного руху капіталу були на порядок нижче [7].

Серед пріоритетів розширення зовнішньоекономічних зв'язків Греції та України у рамках регіонального співробітництва у Причорномор'ї особливе місце займає поглиблення координованої взаємодії країн ЧЕС у провідній для грецької економіки сфері морських перевезень, експлуатації та ремонту суден. За ініціативою Асоціації портів міст Греції було створено Міжнародний Чорноморський Клуб (МЧК), куди увійшли приморські міста Болгарії, Греції, Росії, Туреччини та України.

У 1997 р. МЧК отримав консультативний статус при Економічній та Соціальній раді ООН. МЧК ініціював довготривалі програми співробітництва країн ЧЕС у сфері економіки, екології та культури, проте, через відсутність міждержавної угоди щодо уніфікації тарифів і митних процедур, реалізація певних економічних проектів затягнулася. Так, затримується відкриття поромного сполучення між портами Одеса та Пірей і створення економічної зони з центром в Одесі для залучення інвестицій щодо модернізації існуючих і будівництва нових спільних підприємств, орієнтованих на випуск продукції для внутрішнього ринку та експорту. Ускладненість бюрократичних процедур перешкоджає діяльності Асоціації судновласників чорноморських країн, утвореної для підвищення рентабельності морських перевезень, залучення іноземних інвестицій і створення пулу запозичень для будівництва та реконструкції портів і терміналів.

Досвід інтеграції Греції у ЄС показав високу ефективність розширення виробничих зв'язків між країнами з різним рівнем економічного розвитку для зростання національного виробництва. Тому створення СП в Україні та інших державах ЧЕС як гетерогенної економічної організації є одним із шляхів усунення протекціоністських перешкод для міждержавного руху товарів і послуг, підвищення конкурентоспроможності національних економік і зростання валового національного доходу за рахунок раціонального використання ресурсів, стандартизації й уніфікації міжнародного виробництва та торгівлі. Розширення виробничого та торгового співробітництва шляхом поглиблення економічних зв'язків між підприємствами та корпораціями країн ЧЕС створює передумови для утворення у Причорноморському басейні регіональної зони вільної торгівлі.

Грецькі інвестори традиційно вкладають капітали у національне виробництво чи у підприємства США та країн ЄС, проте, з розвитком ринкових

реформ активізували свою діяльність й у країнах з перехідною економікою. Варто відзначити широкий діапазон як спрямувань, так і масштабів інвестування грецьких компаній у країнах ЧЕС. Так, ТНК «Hellascom & OTE» інвестувала 17 млн. дол. в українсько-грецьке СП з будівництва та експлуатації Чорноморської оптоволоконної кабельної телекомунікаційної лінії зв'язку. Корпорація «METON-ETEП» (будівництво, страхування, торгівля нафтопродуктами, агробізнес) інвестувала понад 52 млн. у спільні сільськогосподарські, промислові та торгові підприємства в Україні, створивши повний цикл «виробництво – переробка – торгівля». Багатопрофільна ФПГ Вардиноянисів, разом із розміщенням на українських корабельнях контрактів на виготовлення великих серій морських суден (понад 1,1 млрд. дол. за 10 років), інвестувала 90 млн. дол. у будівництво заводу з регенерації відпрацьованих машинних масел у м. Армавір (Росія).

Зростання ВВП, що розпочалося в Україні у 2000 р., зумовило підвищення інвестиційного рейтингу багатьох галузей економіки країни. Грецькі інвестори, з урахуванням актуальних потреб світового та українського ринку, мають намір збільшити масштаби спільного виробництва в Україні мінеральних добрив, фармацевтичної продукції, взуття, текстилю, меблів і продовольчих товарів, а також спрямовувати інвестиції у будівництво житла, готелів і туристичних комплексів. Особливо привабливими для грецьких інвесторів об'єктами є підприємства суднобудування, телекомунікацій, енергетики, транспорту, хімічної та нафтохімічної галузей.

Для грецької економіки одним із першочергових завдань є скорочення дефіциту торгового балансу. У товарообігу з Україною коефіцієнт покриття імпорту експортом знизився з 2,203 у 1997 р. до 0,336 у 2000 р. при від'ємному сальдо 83 млн. дол. (табл. 2). Частка України у зовнішньоторговому товарообігу Греції не перевищує 0,5%, що не відповідає потенціалу та потребам як грецької, так і української економіки.

Розширенню виробничих і торгових відносин заважають не лише перешкоджаючі імпортні тарифи, а й тривала та складна бюрократична процедура сертифікації імпортних товарів в Україні, що ускладнює створення мережі центрів зі збуту та сервісних центрів грецької продукції. Реалізацію багатьох експортних операцій ускладнює чинна в Україні нормативна вимога повернення валюти у 90-денний термін, а відсутність відділень грецьких банків в Україні та українських банків у Греції перешкоджає довгостроковому кредитуванню національних суб'єктів ЗЕД і скороченню операційних витрат на фінансове забезпечення експортно-імпортних угод, понижаючи у такий спосіб рентабельність зовнішньої торгівлі. Як свідчить досвід минулого десятиліття, швидке зростання обсягів торгівлі Греції з балканськими державами ЧЕС значною мірою стало можливим завдяки мережі філій грецьких комерційних банків, що постійно розширюється, у країнах регіону [10].

Пріоритетним напрямком торгово-економічного співробітництва двох країн є участь Греції та України у реалізації енергетичних і транспортних проектів ЄС та ЧЕС. Європейський Банк реконструкції та Розвитку (ЄБРР)

спільно з Чорноморським банком Торгівлі та розвитку (ЧБТР) здійснює кредитування будівництва нафтових і газопроводів у Південно-Східній Європі, трансконтинентального коридору Європа – Кавказ – Азія «TRACESA», мережі Критських автотранспортних коридорів і створення кільцевої поромної переправи між портами Чорного моря. Проте інвестиційний потенціал ЧБТР використовують неефективно.

Так, з моменту відкриття ЧБТР у 1999 р. з тринадцяти схвалених інвестиційних кредитів на загальну суму 130 млн. дол. США у рамках багатостороннього співробітництва країн ЧЕС за три роки були використані лише чотири кредити на суму 38 млн. дол. США. Для будівництва компресорної станції «Тарутіно» вартістю 78 млн. дол. США на газопроводі Ананьєв – Тирасполь – Ізмаїл, впровадження якої в експлуатацію у 2001 р. дало змогу збільшити обсяги транзиту російського газу в Грецію та інші балканські країни на 4 млрд. куб. м в рік, у ЧБТР було взято кредит лише на 12 млн. дол. США, решту 40 млн. дол. США надав ЄБРР та 26 млн. дол. США – акціонери українсько-російсько-турецької компанії «Газтранзит». Водночас ЧБТР зі статутним капіталом понад 1,35 млрд. дол. США може виділяти не менше 200 млн. дол. США на рік на фінансування таких масштабних проєктів, як об'єднання національних енергосистем у Єдине Чорноморське Кільце, створення регіональних транспортних мереж, будівництво оптоволоконних ліній зв'язку та охорона оточуючого середовища у басейні Чорного моря [16].

В Україні та Греції є й багато інших можливостей для збільшення двостороннього товарообігу. У Греції готові багатократно збільшити імпорт українського металу та хімічної продукції в обмін на товари традиційного грецького експорту, уклавши міжурядову угоду щодо обсягів і термінів взаємних поставок.

Перспективним є також використання на компенсаційній основі незавантажених потужностей українських підприємств з виробництва сталевих конструкцій, самохідних вантажопідійомних кранів та іншої шляхобудівельної техніки для реалізації національної програми реконструкції транспортної інфраструктури, спрямованої на перетворення Греції до 2015 р. на стратегічний центр усіх видів комунікацій, що сполучають країни Північної, Центральної та Східної Європи, ЧЕС та СНД із близькосхідними та середземноморськими країнами.

Запланований обсяг інвестицій на будівництво автострад, залізниць, аеропортів, морських терміналів, тунелів, мостів між островами та інших споруд оцінюють у сотні мільярдів доларів. Промисловий потенціал дає змогу Україні взяти активну участь у цих проєктах та стати одним з найбільших постачальників металоконструкцій і будівельного устаткування на грецький ринок, а грецький капітал отримує новий стимул для інвестування у гірничо-металургійний комплекс і машинобудування України.

5. Висновок

Економіка України, в розпорядженні якої багаті природні ресурси, розвинуті аерокосмічні, енергетичні, машинобудівні, гірничо-металургійні та суднобудівні комплекси та сучасна система освіти і наукових досліджень, має об'єктивні передумови після завершення ринкової трансформації стати однією з найдинамічніших у Європі. Поглиблення та розширення торгового й виробничого співробітництва України та Греції сприяє підвищенню конкурентоспроможності національних економік і є важливим фактором розвитку ЧЕС як субрегіонального інтеграційного об'єднання. Зміцнення економічної безпеки обох країн вимагає переходу від пасивної моделі доганяючого розвитку до активної політики державного стимулювання інноваційних та експортних виробництв у поєднанні з подальшим збільшенням обсягів зовнішньої торгівлі при випереджувальному розширенні внутрішнього ринку та імпортозаміщення.

Література

1. Αγγελόπουλος Α. Κρίσιμα προβλήματα της διεθνούς οικονομίας και οικονομική πολιτική. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 1996. – 486 σ.
2. Μπαμπανάσης Σ. Οι επιχειρήσεις στην Ανατολική Ευρώπη. Μορφές, οργάνωση, διοίκηση επιχειρήσεων, μικτές επιχειρήσεις. – Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 1995. – 504 σ.
3. Tsounis N. The Static Effects of the Single Market Programme on Greek Manufacture //Economie Internationale. – 1999. – № 2. – P. 245-271.
4. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін.; Керівник авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.
5. Білорус О. Г., Лук'яненко Д. Г., Гончаренко М. О. та ін. Глобальні трансформації і стратегії розвитку: Колективна монографія. – К.: Ін-т світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 1998. – 429 с.
6. Пахомов Ю. М., Лук'яненко Д. Г., Губський Б. В. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі. – К.: Україна, 1997. – 237 с.
7. World Trade Organization International Trade Statistics. Geneva, WTO. – 2002.
8. Papandreou G. A. Prospects for the Development of Trade Relations and Co-operation between Greek enterprises and those of Eastern European, Balkan and Black Sea countries / Greek Exporters. Eastern Europe & Bal-

- Balkans Trade & Economic Bulletin. Athens, Publishing Comp. «European», 2002. – P. 10–11.
9. Tzen Yannis. H. E. P. O.: The main lever for export promotion and foreign exchange inflows //Greek Economy. International Greek Magazine for Trade and Investment, Issue 19–20/1997. – P. 170–176.
 10. Greece – Eastern Europe & Balkans. Best Prospects & Leading Sectors for Trade Cooperation / Greek Exporters. Eastern Europe & Balkans Trade & Economic Bulletin. Athens, Publishing Comp. «European», 2002. – P. 16–66.
 11. Страны мира: Энцикл.справ. / Под ред. С. А. Семеницкого. – Мн.: Миринда; Родиола-плюс, 1999. – 624 с.
 12. World Development Report 2002. The World Bank. Oxford University Press, Inc. New-York, 2002.
 13. World Development Report 2000/2001. The World Bank. Oxford University Press, Inc. New-York, 2001.
 14. Verspagen B. A Global Perspective on Technology and Economic Performance // Dyker D. & Radoevic S. (eds). Innovation and Structural Change in Post-Socialist Countries: A Quantitative Approach. – Kluwer Academic Publishers, 1999.
 15. Павлов А. Экспорт на грани нервного срыва // Бизнес. – 1997. – № 8 (215). – 4 марта. – С. 8–9.
 16. Black Sea Energy Reviews. Black Sea Regional Energy Centre, Sofia. – 2002.

Стаття надійшла до редакції 1 серпня 2003 р.